

Karel Havlíček Borovský - Tyrolské elegie

I

Svit, měsíčku, polehoučku
skrz ten hustý mrak,
jakpak se ti Brixen líbí? -
Neškared' se tak!

Nepospíchej, pozastav se,
nechoď ještě spat:
abych s tebou jen chvílku mohl
diškutýrovat.

Nejsem zdejší, můj měsíčku,
toť znáš podle křiku:
neutíkej, nejsem treu und bieder,
jsem zde jen ve cviku.

II

Jsemť já z kraje muzikantů,
na pozoun jsem hrál,
a ten pořad ty vídeňské pány
ze sna burcoval.

By se po svých těžkých prácech
hodně vyspali,
jednou v noci kočár policajtů
pro mne poslali.

Dvě hodiny po půlnoci -
když na třetí šlo,
tu mi dával žandarm u postele
šťastné dobrýtro.

Se žandarmem slavný ouřad
celý v parádě,
pupek kordem pevně obvázaný,
zlato na krágle.

„Vstávají, pane redaktor,
nelekají se,
jdeme v noci, nejsme však zloději,
jenom komise.
Od všech z Vídně pozdravení,
pan Bach je líbá,
jsou-li prej zdrav, a tuhleto psaní
po nás posílá.“ -

Já jsem i na lačný život
vždycky zdvořilý:
„Odpust', slavná císařská komise,
že jsem v košili!“

Ale Džok, můj černý buldok,
ten je grobián,
na habeas corpus tuze zvyklý -
on je Angličan.

Málem by byl chlap přestoupil
jeden paragraf,
již na slavný ouřad zpod postele
ud'ál: Vrr, haf, haf!

Hodil jsem mu tam pod postel
říšský zákoník,
dobře že jsem měl ten moudrý nápad,
již ani nekvík. -

III

Občan zvyklý na pořádek -
bylo to v prosinci -
především jsem si obul punčochy
v slavné asistenci.

Pak jsem teprv četl psaní -
však ho tuhle mám -
rozumíš-li ouřední němčině,
přečti si ho sám.

Bach mi píše jako doktor,
že mi nesvědčí
v Čechách zdraví, že prej potřebuju
změnu povětří.

Že je v Čechách tuze dušno,
horké výpary,
mnoho smradu po té oktrojírce,
holé nezdraví!

Že on tedy schválně pro mne
kočár sem poslal,
abych se hned na státní outraty
na cestu vydal.

A žandarmům že nařídil,
ať mne hodně nutí,
kdybych nechtěl ze skromnosti přijmout
jeho nabídnutí.

IV

Což je dělat? Že pak musím
hloupý zvyk ten mít:

že nemohu žandarmům s flintami
pranic odepřít!

Dedera mne taky nutil,
abych jel jen hned,
že by chtěli Brodští, až se vzbudí,
třeba - s námi jet.

Pravil mi, že nemám s sebou
zbraně žádné brát,
neb že oni mají nařízení
mne ochraňovat.

Že mám též, pokud jsme v Čechách,
inkognito jet, -
sic nám dají dotěraví lidé
hrůzu komis hned.

Ještě mi dal pan Dedera
více moudrých rad,
dle nichž se Bachovi pacienti
mají spravovat.

Tak mne vábil jak Sirena,
až jsem obul boty,
oblík vestu, kabát, pak i kožich -
dříve však kalhoty!

Koně a žandarmi stáli
dávno před domem:
„Milí braši, maličké strpení,
hned již pojedem!“

V
Ó, měsíčku, však ty ženské
dobře znáš a víš,
jaký s nimi člověk na tom světě
často mívá kříž!

Také's mnohého loučení
tajným svědkem byl,
ty znáš líp než každý novelist
hořkost těchto chvil.

Matka, žena, sestra, dcerka -
malá Zdenčinka,
stály okolo mne v tichém pláči:
hořká chvílinka!

Já jsem sice starý kozák,
v pŭtkách tužený:
tenkrát jsem měl trochu těsná prsa

a zrak zkalený.

Vtisknul jsem však poděbradku
silně do čela,
aby se těm policajtům slza
nezablyštěla.

Neb ti všichni blíže dveří
posud stáli stráž:
aby měla tato smutná scéna
císařskou štafáž!

VI
Trubka břeští, kola hrčí,
jedem k Jihlavi,
vzadu, abysme nic neztratili,
klušou žandarmi.

Ten borovský kostelíček
stojí na vršku,
skrže lesy smutně na mne hleděl:
„Jsi to, můj hošku?“

Pode mnou jest tvá kolíbka,
já tě viděl křtít,
starému vikáři ministrovat,
pilně se učit.

Táhnout světem na zkušenou,
pak s pochodní jít,
naší chase plamenem veselým
na cestu svítit.

Vidíš, jak ty roky plynou,
znám tě třicet let:
ale, chlapče, jaké to obludy
vidím s tebou jet?“ -

VII
Když jsme jeli přes Jihlavu,
měl jsem Špilberk v mysli,
za Lincem zas myšlenky na Kufštej
z hlavy mi nevyšly.

Teprva když jsme nechali
Kufštej vpravo stát,
začla se mi alpejská krajina
příjemnější zdát.

Hloupá jízda, milý brachu,
když se neví kam:
veselé ty trubky postiljonů

jsou jen bídný klam.

Všude kolomaz a všude
přepřahovali:
kdybyste radš ve Vídni přepřáhli
a namazali!

Telegraf je přece jenom
hezký vynález!
Ten před námi všude, než jsme přišli,
ohlášení nes.

By nám mohla policie,
starostlivá máti,
všude, dříve než tam přijedeme,
kamna rozehřáti.

Nesmím ale zapomenout
Budějovice,
tam Dederu koupil mělnického
čtyry lahvice.

Čili se v něm vlastenecké
hnuly myšlenky?
Čili doufal, že pro mne bude
Léthé na Čechy?

Mělnické jsem dávno dopil,
piju vlaské zas;
ale zdá se, že je v obou stejná
nepokojný kvas. -

VIII

Teď, měsíčku, nechme elegie
a přejděme v heroický tón:
nebo, co ti teď chci vypravovat,
to byl čertův shon.

Cesta z Reichenhallu do Weidringu,
ty ji musíš taky dobře znát,
ta se nedá žádnou ordonancí
přeoktrojovat.

Hory, skály ohromnější ještě,
než jest hloupost mezi národy,
vedle cesty propast bezedná jak
drška armády.

Temná noc jak naše svatá církev
a my jedem s kopce jako mžik;
darmo křičí Dederu: „Drž koně!“ -
prázdný je kozlík.

Kočár praští a koně ve větru,
již je ďábel horempádem nese,
a postiljon někde tam za kopcem
do dýmky si křeše.

Dolů jako s věže cesta plytká,
vůz jak šípka klouže hý a hat,
snad má chuť nás někde do propasti
internýrovat?

Och, to byla pro mne chutná chvílka,
neboť neznám žádnou větší slast
nežli vidět slavnou policii
ouzkostí se třást!

Napadnul mi - jsemť já čtenář bible -
o Jonáši smutný příběh ten,
jak jej z loďky k utišení bouře
vyhodili ven.

„Metějme los!“ pravím, „mezi námi
musí někdo velký hříšný být,
a ten k usmíření nebes musí
z vozu vyskočit.“

Jen to vyřknu, ejhle, policajti
ani svědomí nezpytovali,
a kajícně vyrazivše dvířka
z vozu vyskákali. -

Ach, ty světe, obrácený světe!
Vzhůru nohami ve škarpě leží stráž,
ale s panem delikventem samým
kluše ekypáž!

Ach, ty vládo, převrácená vládo,
národy na šňůrce vodit chceš,
ale čtyřmi koňmi na opratích
vládnout nemůžeš! - -

Bez kočího, bez opratí, potmě,
u silnice propast místo škarpy:
tak jsem cválal sám a sám v kočáře
jako vítr z alpy.

Svěřiti svůj osud také jednou
koňům splašeným se já mám bát,
občan rakouský? Což se mi může
horšího již stát?

Tak jsem s chladnou resignací v hlavě,

v hubě ale vřelou cigáru,
čerstvěj než cár ruský přijel k počtě
v dobrém rozmaru.

Tam jsem zatím - mustr delikventů! -
bez ochrany povečeřel hezky,
než za mnou stráž s odřenými nosy
přikulhala pěšky.

Já spal dobře, ale policajti
měli tu noc ve Weidringu zlou,
mazali si špiritusem záda,
nosy arnikou.

Tu je konec této epeje,
k níž jsem nepřibánil ani chlup,
všechno mi dosvědčí ve Weidringu
postmistr Dahlrupp.

IX

Přijeli jsme do Brixenu
bez vší trubací,
krajská vláda dala Dederovi
na mne kvitanci.

Místo mne ten kus papíru
vrátili do Čech,
mne zde český, dvojhlavý orel
drží v klepetech.

Krajskou vládu, podkrajského,
žandarmerii,
ty mi dali za anděle strážce
v té siberii.

HAVLÍČEK-BOROVSKÝ, Karel. *Stokrát plivni do moře*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1990, Tyrolské elegie. s. 199 - 217. ISBN 8020202080.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí: 7. díl*. 1. vyd. Praha: Via Facti, 1998, 219 s. ISBN 80-238-2999-8.

Encyklopedický slovník. 1. vyd. Praha: Odeon, 1993, 1253 s. ISBN 80-207-0438-8.

treu und bieder [troj und bídr] – věrný a počestný, slova rakouské císařské hymny

krágle – r Kragen – límec

žandárm - četník

habeas corpus – anglický zákoník z roku 1679 o soudních rozkazech k předvádění zatčených, zakázal věznění bez soudního rozhodnutí, významným prostředkem k hájení osobní svobody proti svévolné státní moci

oktrojírka – oktrojovaná ústava – zde se myslí ústava z března 1849 vydaná císařem Františkem Josefem I. po revoluci v roce 1848 a po rozehnutí kroměřížského Říšského sněmu, kde se pokusily utvořit ústavu novou; byla považována za pouhý klamavý a usmiřovací manévr; nikdy nenabyla platnosti a 31. 12. 1851 byla zrušena úplně.

Dedera (František) (1817 – 1878) - skutečná postava, policejní rada, doprovázel Havlíčka až do Brixenu

inkognito – tajně, na zapřenou

štafáž (též stafáž) – drobné postavy sloužící k oživení obrazu krajiny nebo arch., užívané z kompozičních důvodů; nejsou důležité pro vlastní obsah díla

Kufstein – město v Tyrolsku s pevností, která sloužila jako vězení

Léthé – řecká mytologie - řeka zapomenutí, z níž pijí zemřelí v podsvětí (Hádova říše); ústí do Styx

heroický - oslavný

ordonance – předpis

ekypáž – (též ekvipáž) – přepychový kočár s přepychovým spřežením

turbace – výtržnost

kvitance - potvrzení

- 1) Co je elegie?
- 2) Kde báseň začíná?
- 3) S kým vypravěč hovoří? Co mu vypráví? Převyprávěj krátce děj.
- 4) Vypráví skutečný, nebo fiktivní příběh?
- 5) Kdo byl Bach?
- 6) Jak nazývá Havlíček zemi, odkud pochází?
- 7) Vyber a vysvětli všechny ironické poznámky v části II a VII, kterými zesměšňuje tehdejší policii.
- 8) Byl odvezen na základě soudního rozhodnutí? Proč tajně v noci?
- 9) Co mu píše Bach? Proč potřebuje změnu? Proč ho skutečně odvezli?
- 10) Kdo platil cestu? (III)
- 11) Co znamená rčení: vábil mě jak Siréna? Odkud pochází?
- 12) S kým se loučil? (V)
- 13) Kolik mu bylo, když ho odváželi? (VI)
- 14) Kudy jeli? Které státy projeli? Kde leží Brixen dnes?
- 15) Věděl, kam jedou? Proč zmiňuje Špilberk a Kufstein?
- 16) Co znamená přirovnání, že to bude Léthé na Čechy?
- 17) Vyber všechna zesměšňující přirovnání z části VIII.
- 18) Co se tam odehrálo?

- 19) Který biblický příběh zmiňuje, když mluví o Jonášovi?
- 20) Vysvětli závěrečné verše (zejm. „mne zde český, dvojhlavý orel drží v klepetech“).
- 21) Kdy byla báseň napsána a kdy vyšla?
- 22) Zpracuj obsah básně tak, aby informace z ní mohly zaznít jako zpráva ve večerních televizních novinách.

Řešení:

- 1) Druh básně, obsahem žalozpěv (nad ztrátou něčeho nebo někoho); časté v antice
- 2) V Brixenu.
- 3) S měsícem; jak ho v noci sebrala policie v parádní uniformě a dopravila do vyhnanství.
- 4) Skutečný příběh – byl odvezen z 15. na 16. 12. 1851 přesně jak popisuje, i splašení koně cestou jsou doložené v policejních zprávách a korespondenci; i ministrování starému vikáři z části VI je pravdivé (míněn farář Jan Brůžek z Borové);
- 5) Alexander Bach (1813 – 1893) – rakouský politik, za Havlíčka ministr vnitra, jeho působení na počátku vlády Františka Josefa I. je spojeno se (znovu)zavedením centralizace moci, po něm v českých zemích pojmenované jako Bachův absolutismus. Nově zřídil četnictvo a policii.
- 6) Kraj muzikantů – Čechy
- 7) poslali pro něj, aby mohli klidně spát; v noci (přáli dobrýtro) – my nejsme zloději, ale komise; buldok – ochraňuje právo, umlčel ho říšským zákoníkem; všude přepřahali – kdybyste radš ve Vídni přepřáhli a namazali (= změnili vládu); telegraf je hezký vynález (měli předem zajištěné služby díky němu); policie – starostlivá máti
- 8) Ne; bylo to protiprávní, lid by ho bránil;
- 9) Že mu to tady nesvědčí. Byl velmi ostrým politickým kritikem, nedokázali ho umlčet, dokázal se v soudních sporech dokonale obhájit; burcoval širokou veřejnost
- 10) Vláda – na státní útraty (celou dobu v Brixenu dostával ročně 500 zlatých – odpovídalo to platu vyšších úředníků; učitel měl např. jen 130 zl.)
- 11) Z řeckých bájí – když se vracel Odysseus domů, plul cestou kolem Sirén, které neodolatelně zpívaly a lákaly námořníky do záhuby (ztroskotali na útesech) ; Odysseus se nechal přivázat ke stěžni a zalít uši voskem ostatním – aby je slyšel, ale neměl možnost se k nim dostat.
- 12) Se ženou, dcerou Zdenčinkou, matkou, sestrou
- 13) 30 let
- 14) Přes Jihlavu, České Budějovice, Linec, (přes Alpy), Reichenhall, Waidring; Čechy, Rakousko; v severní Itálii, tehdy součást Rakouska – Uherska
- 15) Nevěděl, obával se věznění v Brně (Špilberk) a v Kufsteineň.
- 16) viz vysvětlivky
- 17) cesta se nedá přeočtrojovat; skály ohromnější než hloupost mezi národy; noc temná jako svatá církev; propast bezedná jako drška armády; vláda (vídeňská) chce vodit národy na šňůrce (jako loutky), ale nezvládne ani koňské spřežení
- 18) Splašili se koně a koči i policie vyskákali, Havlíček kočár zastavil v první hospodě a počkal na ně (než došli pěšky)
- 19) Jonáš a velryba – prorok Jonáš neuposlechl Boha (měl varovat obyvatele města Ninive před zkázou jejich města), vydal se na opačný konec světa; když vstoupil na loď, moře se rozbouřilo a utišit se dalo jen vhozením Jonáše do vln (také metalí losem); příběh pak pokračuje dalšími peripetemi (spolknutí velrybou, spolknutí malou rybou, putování do Ninive, strom a červ...)
- 20) říšská orlice – přeneseně vídeňská vláda; nesmí domů, hlídají ho zde
- 21) 1852 napsaná, vyšla 1861 (po Havlíčkově smrti)
- 22) Dnes v ranních hodinách byl ve svém bytě v Borové zcela neoprávněně zatčen 30 letý Karel Havlíček, údajně za pobuřování a nepřijatelné politické názory. V doprovodu policie byl dopraven za hranice země...